

Opis źródła:

Niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny Auschwitz (następnie umownie Auschwitz-Birkenau) powstał w 1940 roku jako miejsce represjonowania Polaków uczestniczących w działaniach przeciwko okupantowi. Wzorowany był na podobnych instytucjach, które na terenie Rzeszy tworzone właściwie od początku istnienia reżimu hitlerowskiego. Z czasem obóz macierzysty założony na terenie dawnych koszar w Oświęcimiu rozrósł się do rozmiarów kompleksu złożonego z trzech zasadniczych części: Auschwitz I, Auschwitz II Birkenau i Auschwitz III Monowitz. Niemcy prześladowali tam ludzi różnego pochodzenia. Oprócz funkcji obozu koncentracyjnego zaczął pełnić rolę jednego z głównych ośrodków zagłady europejskich Żydów.

Miejsce przechowywania:

Miejsce pamięci i Muzeum Auschwitz – Birkenau

<https://www.auschwitz.org/muzeum/o-dostepnych-danych/cytaty/kartoteka-bl11/>

Tekst źródła:**Relacja byłego więźnia Erwina Olszówki (numer obozowy 1141)**

Do bloku 11 przeniesiono więźniów z karnej kompanii, którzy w początkowym okresie przebywali na piętrze bloku 3a. Pamiętam to dokładnie, gdyż przez okres 6 tygodni i ja także przebywałem w karnej kompanii (Strafkompanie - SK). Jako więźniowie SK nosiliśmy dodatkowe oznaczenie w postaci czarnych kół. (...) Więźniowie karnej kompanii, w której przebywali wszyscy Żydzi i księża, a także inni skazani za jakieś przekroczenia, zatrudnieni byli przy walcowaniu olbrzymiego placu, znajdującego się pośrodku obozu. Było nas około 40. Ciągnęliśmy olbrzymi walec o dwóch dyszlach, przy których znajdowały się poprzeczne drążki. Przy każdym drążku znajdowało się po dwóch więźniów. Walec musieliśmy ciągnąć przez cały dzień biegiem, z półgodzinną przerwą na obiad. Funkcję kapo sprawował osławiony Krankenmann, (...) który był człowiekiem patologicznie obciążonym, tyran wobec więźniów, zwłaszcza Polaków, nie mówiąc już o Żydach. Nad tymi ostatnimi znęcał się potwornie.

Relacja byłego więźnia Kazimierza Suchonia (numer obozowy 1327)

Przebywając w obozie macierzystym KL Auschwitz I słyszałem od kolegów, że w bloku 11 przebywali więźniowie Żydzi z Sonderkommanda. Był to okres chyba 1942 lub 1943 roku. Przypuszczam, że być może chodziło o więźniów zatrudnionych jako palacze (Heizer) w obozowym krematorium czynnym przy obozie macierzystym. (...) Więźniowie ci spali w bloku 11. Prawdopodobnie ulokowano ich na piętrze. Mówiono, że wspomniani więźniowie z Sonderkommanda byli przewożeni przez esesmanów do miejscowości położonych blisko Oświęcimia, zdaje się Żywca i Sucheja, w których wykonywano publiczne egzekucje przez powieszenie.

Słowniczek pojęć:

Dodatkowe oznaczenie w postaci czarnych kół – więźniowie obozów nazistowskich nosili odzież obozową („pasiaki”), na która naszyte były różnego rodzaju oznaczenia wskazujące np. na kategorię i pochodzenie osadzonego.

Blok 11 – znajduje się na terenie dawnego obozu macierzystego (Auschwitz I), ale był odizolowany od jego pozostałych części. Był miejscem egzekucji i wymierzania kar.

Kapo – więźniowie funkcyjni, najczęściej wywodzący się spośród kryminalistów niemieckich.

Sonderkommando – grupa więźniów zatrudniona w krematorium i komorach gazowych. Jako bezpośredni świadkowie masowej zagłady byli izolowani od innych więźniów, a z czasem regularnie mordowani.

Pytania do źródła:

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej i uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy)

1. Jakie dwie grupy były w obozie poddawane szczególnemu rygorowi?
2. Wskaż przynajmniej jedną z form upokarzania więźniów.
3. Która z relacji mówi bezpośrednio o roli obozu oświęcimskiego w tragedii Holokaustu, czyli o masowej zagładzie Żydów?
4. Czy pobyt w kompanii karnej zawsze kończył się straceniem więźnia?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony): pytania dla poziomu podstawowego, a ponadto

1. Czy informacja o okolicznościach egzekucji członków *Sonderkommando* może być traktowana jako niepodważalne źródło?
2. W jakim celu władze obozowe mogły umieścić członków *Sonderkommando* w bloku 11?

Wskazówki:

Relacja Erwina Olszówki ma charakter o tyle unikalny, że przez 6 tygodni był on członkiem karnej kompanii, a ostatecznie udało mu się przeżyć pobyt w obozie. Należy zauważyć, że w początkowym okresie istnienia obozu, do którego odnosi się autor, do kompanii tej kwalifikowano jedynie niektórych więźniów polskich, lecz automatycznie trafiali tam wszyscy Żydzi oraz księża. Była to forma kary związana z wykonywaniem najcięższych prac oraz dodatkowymi formami upokorzenia, takie jak oznaczanie odzieży obozowej czarnym kołem (interpretowanym niekiedy jako „cel do strzelania”). Żydzi, o których pisał Olszówka znaleźli się w obozie jeszcze zanim stał się on ośrodkiem masowej zagłady.

Z kolei relacja Kazimierza Suchonia bezpośrednio dotyka kwestii roli obozu w procesie masowej zagłady. Podał on informację na temat tego, że władze obozowe zdecydowały się umieścić w odizolowanym bloku 11 grupę więźniów bezpośrednio zaangażowanych w mordy dokonywane w komorach gazowych, najpewniej w celu ściślejszego oddzielenia ich od innych więźniów i ściślejszego zachowania tajemnicy. Należy jednak pamiętać, że sposób, w jaki Suchoń pisze o ich straceniu pozostawia wiele wątpliwości („mówiono, że”) – autor relacji nie był tu bezpośrednim świadkiem, zaś wizja egzekucji dokonywanych publicznie kłóciłaby się z celem hitlerowców, jakim było zachowanie tajemnicy.

Literatura pomocnicza:

Czech D., *Kalendarz wydarzeń w KL Auschwitz*, Oświęcim 1992.

Greif G., „...*plakaliśmy bez łez...*”. *Relacje byłych więźniów żydowskiego Sonderkommando z Auschwitz*, tłum. J. Kapłon, Oświęcim 2001.

Historia na stronie Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, online:
<https://www.auschwitz.org/historia/>

Okoniewska K., *W piekle komór gazowych, czyli o pracy w Sonderkommando*, [w:] *Pola wolności*, red. A. Bartuś, Oświęcim-Poznań 2020, s. 137-148.

Najważniejsze cezury:

14 czerwca 1940 roku – pierwszy transport Polaków do obozu Auschwitz

1942 rok – początek funkcjonowania obozu jako ośrodka „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej” (masowego mordowania Żydów)

1944 rok – szczytowy okres działania obozu

27 stycznia 1945 roku – wyzwolenie w większości opuszczonego obozu przez Armię Czerwoną

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Arkadiusz Siwko